

עידן המועדים

הלכות סוכה, ארבעת המינים (תשע"ו)

על פי פסקי: השולחן ערוך, רמ"א, משנה ברורה, מן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זצ"ל, ילקוט יוסף ועוד

נכתב ונערך על ידי הרב עידן בן-אפרים שליט"א (02-5324067)

בניית הסוכה

א. מצות סוכה – נאמר בתורה (ויקרא כג, חב-מג): "בסכת תשבּוּ שבעת ימים, כל האזרח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בְּסֻכֹּת. לְמַעַן יָדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם, כִּי בְּסֻכֹּת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם". וסוכות אלו הם ענני כבוד שהקב"ה הקיף בהם את בני ישראל, שיהיה להם צל ומחסה על ראשם שלא יכו עליהם השרב והשמש (ש"ע תרכה, א), וְזָכַר לִכְךָ צִיּוּנוֹ הַקַּב"ה לעשות סוכות ממש, כדי שנזכור נוראותיו ונפלאותיו (מ"ב שם, א) – ולכן, בשעה שיושב בסוכה יכוין שציונו הקב"ה לשבת בסוכה זכר לכל הניסים והנפלאות שעשה עימנו ביציאת מצרים, וגם זכר לענני הכבוד (מ"ב שם; מועד לכל חי כ, יד).

ב. זמן בנייתו – המדקדקים מתחילים בבניית הסוכה מיד במוצאי יום-הכיפורים, כדי לצאת ממצוה אל מצוה (רמ"א תרכה, ה) (אחר שבידך ברכה אחרונה על סעודתו (בא"ח וילך, כג)), והיינו שיתחיל קצת בעשייתה, ולמחרת, אם אפשר, יתקן את כולה (מ"ב תרכה, ב). ועל כל פנים, אף מי שלא התחיל במוצאי כיפור בעשייתה, ביום המחרת אחר שיחזור מבית-הכנסת יתחיל ויגמור כולה אם אפשר (מ"ב שם), שמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה (רמ"א שם, א).

ג. מיקום הסוכה – ראוי שיעשה את הסוכה במקום המובחר והיפה ביותר שיש לו (אלף המגן על המס"א תרכה, ג), וצריכה להיות תחת כיפת השמים, ולכן צריך להיזהר שלא לעשות הסוכה תחת גג, מרפסת, אילן וכדומה (ש"ע תרכה, א ובאה"ל ד"ה וי"א). וסוכה שנעשית תחת חבלי כביסה, אפילו אם אין בין חבל לחבל שלושה טפחים (24 ס"מ), הרי היא כשרה, אפילו בשעה שתולים כביסה על החבלים (ש"ע *).

ד. דפנות הסוכה – הסוכה צריכה להעשות משלוש דפנות וסך על גביהן (סוכה ב, א), וראוי שתהיה עשויה מארבע דפנות שלמות ויהיה בה צורת הפתח לנוי (אלף המגן שם, א וע"י רמ"א תרל ב וה). את הדפנות מותר לעשות מכל דבר (קיר אבן, מחיצות ברזל/פלסטיק וכדו'), אפילו מדבר המקבל טומאה (ש"ע שם, א). ויהיו הדפנות נאות ומהודרות, ולא כאותם שמפזרים ממון על ארבעת המינים, ואילו לצורך הסוכה מלקטים עצים עלובים מן ההפקר (חזון איש).

ה. צריך שהדופן תהיה יציבה ולא תתנדנד אפילו מעט ברוח מצויה, ולכן אין להשתמש לדופן בסדינים, בְּרִזְנֵט וכדומה, מפני שאינם ראויים לעמוד ברוח מצויה. ואפילו אם קושרם היטב בעמודי הסוכה, אין להתיר. ואפילו אם עשה שתי דפנות כהוגן, ורק דופן אחת מסדין או ברזנט, אין להתיר. אך אם עשה שלוש דפנות כהוגן, יכול לעשות את הדופן הרביעית מסדין או ברזנט (ש"ע תרל, י, ב). – ואולם ההקפדה היא רק בגובה עשרה טפחים (שמונים ס"מ, וטוב להדר שיהיה שיעור מטר) שהוא שיעור דופן, ולכן אם יש דופן כשרה בשיעור זה, מותר לעשות את המשך הדופן על ידי סדין או ברזנט.

* **הבהרה:** סתם ציון שבדברינו, הכוונה לעמוד שבספר חזון עובדיה, סוכות. ש"ע=שולחן ערוך. מ"ב=משנה ברורה. בא"ח=בן איש חי. ילקוט=ילקוט יוסף.

ו. דפנות סוכה שנעשו על ידי קנים רצופים, ובין קנה לקנה פחות משלושה טפחים (24 ס"מ), הסוכה כשרה (מדין לבדו). ולכן, מרפסת הסגורה משלושת רוחותיה על ידי מעקה ברזל ואין בין עמוד לחבירו יותר משלושה טפחים, וסיכך עליה כהלכה, כשרה (ע"י ש"ע ש"ס, ה: ה).

ז. חסכך – הסכך שמסככים בו את הסוכה, צריך שיהיו בו שלושה תנאים: א) גידולו מן הארץ (ולא ממתכת, נייר (סו), זכוכית, ניילון ופלסטיק (סו)). ב) תלוש ולא מחובר לקרקע. ג) דבר שאינו ראוי לקבל טומאה (שלא יהיה מכלים או מיני אוכלים) (ש"ע תרכס, א). – ואין לסכך לכתחילה בדבר שיש בו ריח רע, ולא בדבר שנושרים העלים שבו, שיש לחוש שמתוך כך יאלץ לצאת מן הסוכה (ש"ע שם, יד).

ח. זחירות מגזל – יזהר מאוד שלא יעשה סוכתו מסכך או דפנות גזולים, שחלילה הופך את הסניגור לקטיגור, והיצר הרע משמח את האדם לחשוב שהרויח בכך שלא שילם עליהם ממון, והוא אינו יודע ששמחת היצר הרע היא על כך שהכשילו באיסור גזל (מועד לכל חי כא, ה).

ולכן אסור לקצוץ ענפים מעצים השייכים לרשות ממשלתית או עירונית המקפידה על כך, כל שלא ניתנה לו רשות מפורשת מאת הממונים. ויש אנשים שאינם נזהרים מליטול קרשים העומדים לבנין שלא מדעת בעליהם, להעמיד בהם את הדפנות או את הסכך, ואסור לעשות כן אפילו אם בכוונתם להחזיר אותם לאחר החג, כי על כל פנים הוא משתמש בהם באיסור גזל, כי השואל חפץ שלא מדעת הבעלים נחשב גזלן (ש"ע ח"ו"ט רצב, א), ואסור לברך על סוכה כזאת (באה"ל: נו). וכן יזהר שלא יבנה הסוכה במקום שגורם הפרעה לשכנים או לבני רשות הרבים, ושלא ירעיש בשעות המנוחה המקובלות.

ט. אופן חסיכון – בתחילה צריך לעשות את הדפנות של הסוכה בכשרותן, ורק אחר כך לתת את הסכך מלמעלה (ובדיעבד שלא עשה כן, הסוכה כשרה) (לח). – כמות הסכך תהיה באופן שְׁיָרָאוּ דרכו את הכוכבים הגדולים (שנראים אף ביום), ואם היה מעוֹבָה כמו בית, אף על פי שהכוכבים ואפילו ניצוצי השמש אינם נראים מתוכו, הסוכה כשרה (ש"ע תרלא, ג ושעה"צ ו). וצריך שתהיה הסוכה צילתה מְרֻבָּה מחמתה, אבל אם היתה חמתה מרובה מצילתה, פסולה (ש"ע שם, ב).

י. העמדת חסכך – לכתחילה טוב לחוש ולהיזהר שלא להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה, כגון שמעמיד את הסכך על גבי צינורות ברזל (ומכל מקום אף אם העמיד את הסכך בדבר המקבל טומאה, הסוכה כשרה). וב"מעמיד דמעמיד", מותר לכתחילה (ע"י ש"ע תרל, יג; תרכס, ז ובנו"כ: מד), דהיינו שמניח על גבי הצינורות קרשים מארבע רוחות הסוכה, באופן שהסכך עומד על גבי הקרשים [אף שנוגע בצינורות]. – ומותר להתפיס את הסכך לקרשים באמצעות "אזיקונים", כל שהסכך עומד אף מבלי האזיקונים, ועושה כן רק כדי שלא יעוף הסכך ברוח שאינה מצויה (חזון איש, כמובא בס' אורחות רבינו ב, רסו; ש"ת בצל החכמה ה, מד).

תרומה ג: קעב) (ויש נוהגים לברך תחילה "המוציא" ואחר כך ברכת "לישב בסוכה", ויש להם על מה שיסמוכו (שם)), וכן מנהג האשכנזים (רמ"א שם). ואם שכח לברך "לישב בסוכה" קודם האכילה, ונזכר בסיום סעודתו, אפילו אם אוכל רק פירות לקינוח סעודה או שותה משקה, רשאי לברך "לישב בסוכה", כיון שהוא נמצא בהמשך סעודת קבע, ועדיין לא בירך ברכת המזון (קענח). [אבל על מיני מזונות אין מברכים ברכת לישב בסוכה, כל שלא אכל שיעור קביעת סעודה (162 גרם) (קלד). - ומנהג האשכנזים לברך ברכת "לישב בסוכה" כל שאוכל מזונות יותר מכביצה (54 גרם), וישתדלו שלא לצאת מיד אחר האכילה אלא לשבת שם זמן מה, וכיון שהברכה היא על האכילה ועל הישיבה שאחר זה (מ"ב תרלט, טז)].

יה. שינה – השינה בסוכה הינה חובה בכל שבעת ימי החג, והשינה חמורה יותר מן האכילה, שהרי מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה, אבל שינה אפילו באופן עראי אסורה מחוץ לסוכה (ש"ע תרלט, ב), מכיון שכך דרכו של האדם שמתנמנם מעט ודי לו בכך (מ"ב שם, יא). – והרואה את חבירו שנרדם לאונסו חוץ לסוכה, טוב להקיצו ולעוררו בנחת שילך לישון בסוכה (ד"א), ואם רואה שקשה לו לקום, לא יעירהו, כיון שיש לדונו כמצטער שפטור מהסוכה (ד"ד).

יט. נשים – נשים פטורות ממצות סוכה (ש"ע תרמ, א), ואם רצו לישב בסוכה, יש להן שכר, אבל לא חברה "לישב בסוכה", כיון שהן פטורות (והאשכנזיות נוהגות לברך (מ"ב שם)). [ולכן כשומעת ברכת "לישב בסוכה" בעת הקידוש מפי המקדש, לא תענה אחריו "אמן", לפי שאין ברכה זו שייכת לה, ונחשב הדבר להפסק בין ברכת בורא פרי הגפן של הקידוש לטעימה שלה, אלא תענה "אמן" בהרהור, אבל האשכנזיות רשאיות לענות "אמן" (קמח)].

כ. קטנים – קטנים פטורים מסוכה (ש"ע שם), ואולם קטן שאינו צריך לאימו, והוא כבן חמש שנים או בן שש שנים (כל אחד לפי חריפות שיקלו), חייבים לחנכו במצות סוכה, ומלמדים אותו שלא יאכל חוץ לסוכה (ש"ע שם, ב), ואסור להאכילו או לצוות עליו שיאכל חוץ לסוכה פת יותר משיעור כביצה (מ"ב שם, ה). ואם הקטן אינו יכול לסבול הצינה והקור כשהוא ישן בלילה בסוכה, אפילו הוא קטן שהגיע לחינוך, פטור מן הסוכה, וכן המנהג (קנב).

כא. מצטער – המצטער פטור מן הסוכה, כגון אם יש בסוכה זבובים או יתושים המטרידים אותו, או מפני הרוח, או מפני ריח רע (ש"ע תרמ, ד). ואם קר, יש לו ללבוש בגדים חמים ולאכול בסוכה (באה"ל ד"ה מפני הרוח; קצו). ואם חם לו, יביא מאורר לסוכה. וחולה שאין בו סכנה, אפילו חש בראשו או בעיניו בלבד או באחד משאר איבריו, פטור ממצות סוכה, וכן משמשו פטורים בשעה שהוא צריך להם. וחולה שיש בו סכנה, משמשו פטורים לגמרי מן הסוכה, מפני שצריכים להשגיח עליו תמיד (ש"ע שם, ג; קנח).

כמו כן אדם שמפחד להיות בסוכה מפחד ליסטים או גנבים, הרי זה פטור מהסוכה (רמ"א שם, ד), והוא הדין אם מפחד שיפרצו גנבים לביתו. וכן חיילים או אנשי משטרה המופקדים על הבטחון של תושבי העיר ועסוקים בשמירה, פטורים מן הסוכה (ש"ע תרמ, ה; קצו). והיוצאים לטייל בימי חג הסוכות, אינם רשאים להפקיע עצמם ממצות סוכה, וחייבים לאכול סעודת קבע שלהם בסוכה (קסו).

כב. גשמים – אם היה אוכל סעודתו בסוכה, וירדו גשמים, הרי זה נכנס לביתו ומסיים סעודתו. מאימתי מותר להיכנס לביתו? משירדו טיפות גשמים לתוך הסוכה כשיעור שאילו היו נופלות לתוך תבשיל היה נפסל לאכילה (ש"ע תרלט, ה) (ואם אינו בקי לשער זאת, ישער ממתיה יוצא מהחדר שאוכל בו מחמת הטיפות (רמ"א שם)). ואם לאחר שנכנס לביתו להמשיך בסעודתו, פסקו הגשמים, אין מחייבים אותו לחזור לסוכה עד שיגמור סעודתו (ש"ע שם, ו), ואם רצה להחמיר לגמור את סעודתו בסוכה, תבוא עליו ברכה. [הפסור בזמן הגשמים הוא אפילו בלילה הראשון של החג (והאשכנזים בלילה הראשון מצריכים

יא. קישוט הסוכה – מצוה לקשט את הסוכה בקישוטים נאים לנאותה (שבת קלג), ובפרט שנוי הסוכה מנעימים לאדם את ישיבתו בסוכה (נד). וכל המרבה לנאותה וליפותה הרי זה משובח (של"ה). נכון להיזהר שלא לתלות שום קישוט בסכך של הסוכה אלא רק תוך ארבעה טפחים (32 ס"מ) לסכך, שאז הוא בטל לסכך ואינו נחשב שיושב תחת הקישוט (רמ"א תרכז, ד; עה).

הישיבה בסוכה

יב. חזלקת גרות – מצוה להדליק נרות של יום-טוב בסוכה ולאכול לאורן. אבל אם יש חשש כל שהוא לדליקה, ידליק הנרות בבית (עו, ד), ולכן אם אין לו מיתקן סגור לנרות, וקיים חשש לשריפה או שיכבו הנרות, ידליק הנרות בביתו במקום שמתמשים בו (ילקוט יוסף שבת א ח"ב, שה ושר"ת משנת יוסף י, נח).

יג. אכילת כזית בלילה הראשון – מצות עשה לאכול בסוכה כזית פת (30-גרם) בלילה הראשון של חג הסוכות (ש"ע תרלט, א) לאחר צאת הכוכבים (רמ"א שם), וצריך לאוכלו בלי הפסק תוך 4-5 דקות (ובדיעבד אף בתוך 7.5 דקות) (ק"ב). [ונכון שיאכל פת יותר משיעור כביצה (60-גרם) בתוך 8 דקות (מ"ב שם, כב; ק"ד) ויאכלנה בפני עצמה בלא תוספות (קסז)]. ונשים פטורות מאכילת הכזית בסוכה (ש"ע קח). [וכיון שיש חיוב אכילה בסוכה בלילה הראשון, לכן אם שכח לומר בברכת המזון "יעלה ויבוא", חוזר לתחילת ברכת המזון (ק"א). אבל אם מסופק אם אמר, אינו חוזר (ק"ז). ואשה בכל אופן אינה חוזרת (ק"ח)].

יד. אושפיזין/עניים – בכל לילה קודם שנכנס לסוכה יאמר סדר "עולו אושפיזין" וכו' המופיע במחזור, וצריך להכין כסא נאה לכבודם, כי אם אינו עושה כן, הם אינם באים (החיד"א במורה באצבע ט, רפ"ט). וכתבו בספרים הקדושים שבכל יום ויום מחג הסוכות יהיה לו עני על שולחנו ויתן לו מנה יפה כאילו היה אחד מהאושפיזין מיסב אצלו (אלף המגן תרכה, נח. וע"י חזו"ע תסה), או ישלח לו מנה (בא"ח ש"א האינוני, ט), ולכל הפחות יתן מעות לעניים כנגד שיעור סעודה זו.

טו. קדושת הסוכה – מבואר בזוהר הקדוש (פרשת אמור קג): שהוד קדושת האושפיזין (אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף ודוד) נמצא בסוכה, לפיכך, יש לשבת בסוכה בדרך ארץ, בכבוד והדר, מה גם שהסוכה לכשעצמה קדושה גדולה מאוד, ולא ישוחח בה בדברים בטלים, ובמיוחד יש להיזהר להתרחק מהכעס וההקפדה בתוך הסוכה (קמח).

ולכן גם לא יכניס סירים לתוך הסוכה, כי אין זה מכובד להביא סיר אצל השולחן להגיש ממנו. אבל מותר להביא קערה גדולה, וכל אחד מן המסובים לוקח ממנה ונותן לצלחת שלו ואוכל, כיון שדרך לעשות כן גם בפני אורחים מכובדים. ומותר לעשות נטילת ידים לסעודה בסוכה וכן לעשן. ולא יחליף טיטול לקטן בסוכה (קכז), וכן לא יכניס פח אשפה לתוכה.

טז. אכילה ושתיה – בכל ימי חג הסוכות אסור לאכול סעודת קבע חוץ לסוכה (יותר מ-54 גרם פת, אבל פחות מכך מותר), כמו כן האוכל עוגות יותר מהשיעור הנ"ל, חייב לאכול בסוכה. – והאוכל פירות, אורז או בשר וכדומה, אפילו הרבה, וכן השותה כל מיני משקים, מן הדין פטור מהסוכה. והמחמיר על עצמו ואינו שותה אפילו מים חוץ לסוכה, הרי זה משובח (ש"ע תרלט, ב). אבל אם אוכל סעודת קבע בסוכה, אסור לו לשתות אפילו מים חוץ לסוכה, וכן לא יסיים האוכל שבפיו חוץ לסוכה, כיון שהכל בא מחמת סעודת קבע שחייבת בסוכה (שענה"צ תרלט, כט; קמה).

יז. ברכת "לישב בסוכה" – כשוא לאכול סעודת קבע, לאחר שנטל ידיו, מברך בסוכה בעמידה: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו לישב בסוכה" (והאשכנזים קוראים ה'ל' בצירי), ולאחר מכן יושב ומברך ברכת "המוציא" (ש"ע

חֲסִדוֹ, פעמיים ב"אָנָא ה' הוֹשִׁיעָה נָא", ופעם נוספת ב"הוֹדוּ לָהּ כִּי טוֹב" (הראשון) (שם ושם ט). – וכשפונה מצד דרום לצד צפון וכו', יקפיד להסתובב תמיד דרך צד ימין (ככיוון מחוגי השעון) (ע"י יומא טו: וש"נ; ש"ע תרגא, י ותרעו, ה). גם כשבא לעשות את הנענוע השני של "אנא", אזי כשמסיים הנענוע הראשון בצד מערב, לא יפנה מיד שמאלה לצד דרום, אלא יסתובב שלוש רוחות לצד ימין דרך צד צפון, מזרח, דרום, ואז ינענע פעם שניה.

מכיון שמנענעים לארבע רוחות השמים וכלפי מעלה ומטה – סך הכל לששה כיוונים, לכן יש לחלק את הפסוקים של "הודו" ו"אנא" לששה חלקים. סדר האמירה והנענועים ב"הודו", הוא כזה: **הָדוּ** (ינענע לצד דרום) **לָהּ** (אינו מנענע) **כִּי** (ינענע לצפון) **טוֹב** (ינענע למזרח) **כִּי** (בעודו לכיוון מזרח ינענע למעלה) **לְעוֹלָם** (בעודו לכיוון מזרח ינענע למטה) **חֲסִדוֹ** (ינענע למערב). – וסדר האמירה והנענועים ב"אנא", הוא כזה: **אָנָא** (דרום) **נָא** (צפון) **ה'** (אינו מנענע) **הוּ** (מזרח) **שֵׁי** (מעלה) **עָה** (מטה) **נָא** (מערב) (ע"י מ"ב תרגא, לו) ולאשכנזים ישנם מנהגי נענועים שונים (מ"ב שם ומז). – ובכל אופן אין הנענועים מעכבים את המצוה, ומשהגביה את ארבעת המינים יצא ידי חובתו].

ו. חוֹשְׁעוֹת – לאחר אמירת ההלל מוציאים ספר תורה מן ההיכל ומניחים אותו על התיבה, וכל הקהל מקיפים את התיבה עם ארבעת המינים (ש"ע תרט, א). וטוב שגם בעת ההקפה יחזיק בלולב בידו הימנית, ובאתרוג בידו השמאלית, ויהיו צמודים יחדיו, ויתמוך בסידור בשתי ידיו ויאמר ההושענות. ואם אי אפשר לו בכך, רשאי להחזיק הלולב והאתרוג בידו הימנית, והסידור בידו השמאלית (ש"ע ט). ומי שאין לו לולב, לא יקיף (דמ"א שם, ב; ש"ע). [והנאלץ להתפלל ביחידות, יניח ספר תנ"ך על כסא ויקיף (בא"ח שם, טו). – ומנהג הגר"ע יוסף זצ"ל היה שאחר קריאת ההלל, פותחים את ההיכל ואומרים התפילות להוצאת ספר תורה ו"ברוך שמיא", מניחים את הספר תורה על התיבה ומקיפים, ואחר ההושענות וקדיש "תתקבל" מגביהים הספר תורה ואומרים "זאת התורה" וכו' (ולא היה מוציא את הספר תורה פעמיים, עבור ההקפות וקריאת התורה)].

ז. נְשִׁים – נשים פטורות ממצות נטילת ארבעת מינים, ככל מצות עשה שהזמן גרמה (ע"י ש"ע תקפ"ט, ג; תרמ, א; דמ"א תרנ"ח, ט), ומכל מקום אם חפצות הן ליטול ד' המינים, יטלו בלא ברכה (והאשכנזיות נוהגות לברך) (של"ט), ודי להן בהגבהת ארבעת המינים בלבד, ולא ינענעו לארבע רוחות (רב פעלים ח"א סוד ישרים יב; שנה).

ח. קַטְנִים – קטן היודע לנענע לולב, חייב אביו לחנכו במצות לולב. ואם ידו של האב מְשֻׁגָּת, חייב לקנות לו לולב בפני עצמו (ש"ע תרנ"ח, א; תה).

ט. נְשִׁירַת עֵלִים/חַחֲלַפַת עֵרְבוֹת – הדס או ערבה שנשרו רוב העלים שבהם, הרי הם פסולים (ש"ע תרנ"ח, ב; שיח ושכ"ד). ויש להדר שהלולב ומיניו ישארו לחים ורעננים בכל ימי החג, על ידי עטיפתם במטלית לחה (ש"ע) או להניחם במים (ולא ישהה אותם במים יותר מ-24 שעות, מפני שיש פוסלים אותם משום כבוש (והדבר מצוי בשבת), ובדיעבד כשרים הם (ש"ע ג)). – וצריך להחליף את הערבה במהלך החג, כיון שעליה נושרים, ויש ליתן את הדעת על כך, לפי שפעמים העלים תלושים אך אינם נושרים כיון שהם תפוסים באגד. וכל שהערבה היא פסולה, לא יצא ידי חובת המצוה (ש"ע תרנ"ח, יב), ומה יתן ששאר המינים מהודרים ביותר. ויש נוהגים להחליף הערבות כל יום, והוא הידור מצוה (דמ"א תרנ"ד).

י. שֶׁבֶת – בשבת אין נוטלים את ארבעת המינים (ש"ע תרנ"ח, ב), והלולב ומיניו אסורים בטלטול משום מוקצה, אבל האתרוג מותר בטלטול, שהרי הוא ראוי להריח בו אם מברך תחילה על פרי אחר ("ברוך... הנותן ריח טוב בפירות") (דמ"א שם ומ"ב ה; שנה).

★ **תנאי טוב לאומרו בכל יום** – טוב לומר תנאי זה בכל יום מימי החג: הריני מגלה דעתי שבכל כניסה וכניסה, לכל סוכה כשרה שהיא, אני רוצה לקיים מצות סוכה, זכר ליציאת מצרים וזכר לענני הכבוד. ושכל אחיזה שאחוז את ארבעת המינים לפני שאברך עליהם, איני רוצה לקיים המצוה (לחוש לב' הדעות בש"ע ט, ד).

לאכול בסוכה אף כשיורדים גשמים והוא מצטער, אבל לא יברך "לישב בסוכה" (דמ"א תרל"ט; ה; תרמ, ד ומ"ב ש"ס), אך בלילה הראשון אם פסקו הגשמים, חייב לאכול כזית בסוכה]. – והוא הדין אם ראה שיורדים גשמים, ולכן התחיל לאכול בביתו, ופסקו הגשמים, אין צריך להפסיק סעודתו ולגמור אותה בסוכה, אלא גומרה בביתו (קפ"ה).

ולענין השינה בסוכה, די בגשמים מועטים כדי לפוטרו (דמ"א ש"ס, ז), אפילו בלילה הראשון (ד"ה), ואם פסקו הגשמים, אינו חייב לחזור לסוכה (ש"ע ש"ס), עד שישלים את שינתו הזקוקה לו (ד"ה), ומכל מקום אם רוצה להחמיר לקום ולישן בסוכה, תבוא עליו ברכה (ד"ה). [אבל הישן בביתו ביום מפני הגשמים, ולאחר שפסקו הגשמים התעורר מעצמו ורוצה להמשיך לישן, צריך לחזור מיד לסוכה, כיון שיום אינו זמן שינה לרוב העולם (ד"ה)].

והפֿטור מן הסוכה מחמת ירידת גשמים, ומחמיר על עצמו ואינו יוצא מן הסוכה - הרי זה הדיוט, ואינו מקבל שכר על כך (דמ"א ש"ס), והוא הדין לענין מצטער (כ"ל בסעיף כא. מ"ב ש"ס, מד), ואם בירך על אכילתו "לישב בסוכה", הרי זו ברכה לבטלה (מ"ב, מה). – וכשיוצא מן הסוכה מפני הגשמים, יצא בהכנעה, כעבד שמוזג כוס לרבו, וּשְׁפָכו רבו על פניו, כלומר שאינו מעונין שישמשו (דמ"א ש"ס), ומכל מקום לא מפני כך יאריך בעצבות ודאגה, ואין לנו אלא לקיים מאמרו יתברך ולשמוח בשמחת החג הקדוש (אלף המגן תרכ"ו, כ).

ארבעת המינים

א. ד' חֲמִינִים – נאמר בתורה (ויקרא כג, ט): "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר (=אתרוג) פֶּתַת תְּמָרִים (=לולב) וְעֵנָף עֵץ עֵבֶת (=הדס) וְעֵרְבֵי נָחַל (=ערבות)", והיינו שנצטוינו ליטול בחג הסוכות ארבעה מינים: אתרוג אחד, לולב אחד, שלושה הדסים ושתי ערבות. – ויקנה ארבעת מינים יפים ומהודרים, ולא יחוס על כספו, כי הלא לקנות בגדים ותכשיטים לביתו מוציא הכסף בשמחה, כל שכן לדבר מצוה שציוה ה' שיוציא בשמחה רבה ולא יקמץ ממה שנתן לו ה' (החיד"א במורה באצבע ט, רפ"ו וע"י דמ"א ס"ט תרנ"ח).

ב. כְּשֵׁרוֹת – מן הראוי לקנות ארבעת מינים ממוינים תחת השגחה של גוף כשרות מפורסם, כיון שישנם פרטי הלכה רבים בכשרות ארבעת המינים (בעיות ערלה, טבל, נטע רבעי, הרכה, גזל, מלבד עצם הפסיקה אם המינים כשרים לברכה).

ג. אָגַד – לפני החג יש לאגוד בשני קשרים את הלולב יחד עם ההדסים והערבות (ש"ע תרנ"ח, א), שיש בזה משום "זה א-לי ואנהו" (סוכה י"א). [ואם לא אגדם מערב יום-טוב, מותר תלוש ביר"ט עלה מהלולב, ולכרוך עימו את הלולב ומיניו סביב ותוחב ראש האגד לתוכו בלא קשירה. והקושר בשני קשרים, יש לו על מה שיסמוך (שמו ושבת ה, טג)].

ד. סֵדֶר נְטִילַת ד' חֲמִינִים – קודם הברכה יש לעמוד (דמ"א ש"ס, ה), נוטלים ביד ימין את הלולב ומיניו בלבד (ושידרת הלולב תהיה כנגד פניו (בא"ח ש"ס, יג; מ"ב תרנ"ח, ח). ואם עונד טבעת, יסירנה (דמ"א ש"ס, ז), ומברכים: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו על נטילת לולב" (וביום הראשון מברכים גם ברכת "שהחיינו"), בסיום הברכה נוטלים ביד שמאל את האתרוג ומחברים אותו ללולב במקום אחיזתו מלמטה (בא"ח ש"ס, יד), ומנענעים אותם יחד כסדר דלהלן (בסעיף ה'). [גם אדם שמאלי ינהג כ"ל (ש"ע תרנ"ח, ג), אבל לאשכנזים אדם שמאלי נוטל הלולב ומיניו ביד שמאל והאתרוג בימינו (דמ"א ש"ס)].

ה. סֵדֶר הַנְּעֻנְעוּעִים – מנהג הספרדים לנענע את ארבעת המינים לארבע רוחות העולם, ומסתובבים כסדר הזה: (א) דרום. (ב) צפון. (ג) מזרח ומעלה ומטה. (ד) מערב (האר"י בשער הכוונות, הובא בכה"ח תרנ"א, מט). (וסימן לדבר לְאַתֵּר את צד דרום בנקל, כשעומד לכיוון ארון הקודש שבמזרח, אזי יפנה לצד ימין, ושם הוא צד דרום, ומול דרום הוא צד צפון, וכמו שנאמר: "צִפּוֹן וַיִּמֵּן אֶתָּה בְּרָאתֶם"). ובכל פעם שמנענע צריך להוליק לפניו את ארבעת המינים, ומחזירם אליו באופן שמקרב את סוף הלולב אל גופו כלפי החזה, ועושה כן שלוש פעמים (ש"ע וש"ס מח).

לאחר מכן מתחילים באמירת ההלל בברכה, ומנענעים בו את הלולב בשלושה מקומות: פעם אחת ב"הודו לה' כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם

ארבעת המינים בשמיטה

א. יבול נכרי/חיתר מכירה – אתרוג שמקור גידולו מקרקע של גוי, או מקרקע של יהודי שנמכרה בהיתר מכירה על ידי הרבנות הראשית לישראל, כשר למצות ארבעת המינים אפילו ביום-טוב ראשון של החג ומברכים עליו ויוצאים בו ידי חובה, ואין בו שום חשש מצד שמור ונעבד (חזו"ע סוכות, רפה), וכן אין בו קדושת שביעית ומותר להסתחר בו ולהוציאו לחו"ל (שם, רפס), וכן אין בו חשש דמי שביעית, ומצות ביעור [אלא שאינם כל כך בנמצא. – ואף המחמיר שלא לסמוך על היתר המכירה, יכול להקל ולקנות אתרוג מהיתר מכירה באופן שישמור על קדושתו, ויקנה גם אתרוג נוסף שאינו מעושר (אפילו פסול) ויעשר ממנו על אתרוג המצוה. ואין לחוש בזה לאיסור סחורה, דמי שביעית או מסייע בעוברי עבירה, הואיל והמוכרים סומכים על הרבנים המתירים (עי' שו"ת מנחת שלמה א, מד ואור לציון שביעית, כ סח). והמיקל שלא לעשר, יש לו על מה שיסמוך].

ב. קדושת ד' המינים ביבול ישראל – אתרוג שחנט בשנה השביעית ונלקט בה, יש בו קדושה, וכן גם אם נלקט אחרי ראש השנה של שמינית, יש לנהוג בו קדושה וחייב במעשר (ילקו"י ב, ט ויא), אפילו שנטעוהו למצוה (פירות שביעית כב, כא). **הדס** שניטע לריח בלבד, מן הדין אין בו קדושת שביעית הואיל ואין ממנו הנאה גופנית (חזו"ע סוכות, שסו; ילקו"י טו, מד ועמ' תקמ"ה), ומכל שכן בימינו שרובם ניטעים למצות ארבעת המינים או לנוי ולא לריח. **לולב** אין בו קדושת שביעית, הואיל ואינו ראוי לאכילה ואין רגילות להשתמש בו (חזו"ע סוכות, שכ; ילקו"י ב, א), וכן הדין **בערבה** (ילקו"י שם, ב).

ומכל מקום, גם המינים שאין בהם קדושה, יש להזהר שלא לקנותם ממי שחשוד על השביעית (שיח השמיטה ט, יד-טו) משום סיוע בידי עוברי עבירה. ויש אומרים שאסור לקנותם אפילו ממי שקנאם מן החשוד על השביעית, ואפילו לקנותם מגוי שקנה מן החשוד (הגר"ן קרליץ, הובא בפירות שביעית ה, כ כב, נח*).

ג. קניית משמור ונעבד – גידולי שביעית שלא הפקירום הבעלים, אלא שמרום לעצמם ומנעו את הכניסה לשדה, אף שבעל השדה עבר באיסור, בדיעבד אינם נאסרים באכילה (רש"י; ר"ש; חינוך ועוד). וכן גידולים שגדלו באיסור על ידי מלאכות האסורות בשביעית, בדיעבד מותר לאוכלם (רמב"ם ג, יא; ד, א טו) וצריך לנהוג קדושה באכילתם. ומכל מקום, לצורך מצוה, כגון ארבעת המינים, טוב להחמיר שלא להשתמש בהם (אור"צ, לה סה; ילקו"י כ, ד וח ויד). ולכן יש להשתדל לקנות ארבעת מינים ממקום שכל השנה היה תחת השגחה ופיקוח שלא נעשו בהם עבודות האסורות בשביעית, וראויים להדר ולברך עליהם בחג הסוכות. וכל זה מדובר אפילו אם מקבלם בחינם, אבל אסור לקנותם מפני שמחזיק ידי עוברי עבירה, וכן יש איסור במה שמוסר דמי שביעית לעם-הארץ (ילקו"י יד, ה).

ד. אוצר בית-דין – אתרוגים הבאים מפרדס שבאחריות וטיפול בית-דין, יש בהם מעלה, על דרך שאמרו בכמה מצוות [עי' ברכות לט:]: שכיון שנעשתה בהם מצות שמיטה, יעשו בהם גם מצוה אחרת (ילקו"י ב, יז; דיני שביעית כו, ו), וגם בכך מחזקים את ידי החקלאים שומרי השמיטה. ואין בהם איסור סחורה, כיון שבית-הדין גובים מהקונים רק את ההוצאות ללא רווחים. ומי שנטל אתרוג מאוצר בית-דין מבלי לשלם עבור ההוצאות, יש להסתפק אם יצא ידי חובת המצוה (עי' חוט שני, שפד ושיח השמיטה ג, הערה כז ודיני שביעית כו, ד).

ה. תעריפים לאתרוגים – רשאים בית-הדין לחלק את האתרוגים לשלושה סוגי הידור ותעריפים, ולקבוע שהלוקח אתרוג סוג א' ישלם יותר וכו' (עי' שו"ת משנת יוסף ג, קצד וחוט שני, שצח). וכל זה דוקא כשלוחי בית-דין מסדרים וממיינים את האתרוגים לפי מידת הידורם וכשרותם וקובעים את מחיר ההשתתפות בהתאם להוצאות כנ"ל. אבל אם הציבור בוחרים אתרוגים, והמחלק אומר שאתרוג זה שוה סך מסויים לפי מידת הידורו, ואתרוג אחר מחירו פחות לפי מידת הידורו, אסור לעשות כן, לפי שהוא סוחר בפירות שביעית (חוט שני שם).

ושלוחי בית-דין לא יפחיתו רק מעט מהסכום למראה פנים, אלא יקבעו מחיר זול מבכל שנה (משנת יוסף שם). אבל באופן שמחיר האוצר בית-דין גבוהים, יש לחוש בזה לאיסור סחורה, ועדיף יותר לקנות אתרוג מיבול נכרי או היתר מכירה (ילקו"י יח, ב; כה, טו).

ו. קניית בהבלעה מעם הארץ – הנוטל אתרוג שביעית למצות ארבעת המינים שלא מאוצר בית-דין, צריך להקפיד שלא להכשל באיסור סחורה בפירות שביעית, או באיסור מסירת דמי שביעית לעם-הארץ, מלבד חשש שמור ונעבד (הנ"ל בסעיף ג). כי הנה הכסף שמשלם עבור גידולי שביעית נתפס בקדושת שביעית כדין הגידולים עצמם, ונקרא "דמי שביעית" (רמב"ם ג, ו). והמוכר צריך לקנות בכסף מאכל או משקה, ולאוכלו בקדושת שביעית (שם, א), ולאחר קניית המאכל, נעשה הכסף חולין, אבל גידולי השביעית נשארים בקדושתם (שם, א ו-ו). ולכן אסור לקנות גידולי שביעית (אפילו באופן המתור) מאדם החשוד שלא ינהג קדושה בדמי השביעית (שם, ח, י).

וישנן שתי אפשרויות למכור באופן שלא יתפסו המעות בקדושת שביעית: (א) קניית בהקפה, דהיינו שלוקח הגידולים בחוב ופורעו לאחר מכן, שבאופן זה התשלום נחשב כפריעת חוב ולא כתשלום עבור הגידולים (ילקו"י יז, יד) [והוא הדין אם קונה בצ"ק דחוי או בכרטיס אשראי (שם, טו)]. ובנוגע לחג הסוכות, יש מי שאומר שאינו יוצא ידי חובה ביום הראשון אם קנה המינים בהקפה, אך רבים חלקו עליו (עי' מנשיב תרנו, י וחזו"ע סוכות, תז). (ב) מכירה בהבלעה, דהיינו שימכור את האתרוג יחד עם הדסים, לולב וכדומה שאין בהם קדושת שביעית, והקונה יתן למוכר סכום השווה את כל הקניה, והתשלום יהיה רק עבור הדבר שאין בו קדושת שביעית, ואת האתרוג יתן לו המוכר במתנה (רמב"ם ח, יא), אבל אין מועיל לומר שמשלם עבור הקופסא, הואיל ואין זה שייך לעצם הקניה, ויכר שיש כאן הערמה (עי' שם, ה).

אמנם, עצות אלו מועילות רק במקום שאין איסור סחורה בפירות שביעית (שיח השמיטה ז, ד ופ"ט הערה יז), ולכן אדם שמביא מפרדסו הפרטי אתרוגים ומוכרם בחנות או בשוק כרגיל, וגם מוכרם במחיר ליחידה ולא באומד כדי שידעו שהם הפקר (עי' רמב"ם ג, א), אסור לקנות ממנו מפני שמכשילו בסחורה בפירות שביעית, מלבד איסור מסייע באופן ששמר או עבד בשביעית (כנ"ל בסעיף ג). ובדיעבד, אפילו נטלו כסף על האתרוג באופן האסור, לא נאסר האתרוג לברכה (שיח השמיטה ט, ט).

ז. שמירת קדושתה – אתרוג הקדוש בקדושת שביעית, אסור לסחור בו (כנ"ל), ואין להוציאו לחוץ-לארץ (רמב"ם ה, יא) (ויש אומרים שלצורך יחיד מותר), ומכל מקום אם הוציאוהו אינו נאסר ויוצאים בו ידי חובת המצוה (ילקו"י ב, טז). ויש לאוכלו ולנהוג בו בקדושה. זמן ביעור האתרוג הוא בחודש שבט, ולכן יפקיר האתרוג או המרקחת לפני כן (עי' ילקו"י כא, יא), ומה טוב שישתדל לסיים אכילתם (לחוש להרמב"ם ז, ג וע"י אור"צ, נד).

קורא יקר! עקב ריבוי הוצאות העלון, פונים אנו אליך בבקשה להרים

תרומה, על מנת שנוכל להמשיך ולזכות את הרבים. טל': 02-5324067

נא לשמור על קדושת העלון • ניתן להשיג את העלון באתר

"מאור לפסגה" www.maorlapisga.org

העלון מוקדש לרפואת זכריה בן שושנה ניוה, אביגיל רבקה בת שרה, דיקלה חנה בת אורנה, אלון בן אביגיל רבקה, שמעון בן גרציה, מרינה בת דינה, יהודית בת חנה, מאיה בת מרים. שושנה בת מלכה, מרים חיה בת מסעודה, נח בן חוה, גרציה בת חנה, אברמה בן חנה, דניאל בן הדסה שיפיה, יהושע בן רחל, אילה בת רות, אורי שרגא בן פנינה. **להנצחת** שלמה עמאר בן סולטנה, מש' אברישימצי. **זיווג הנזן** לאירטל בת תמר, יעקב בן מרינה, אפרת בת זלפה. **ולעילוי נשמת** יוסף בן רחל, בכור יונתן בן ברטה ואורי, מניה בת מרים, ר' יעקב חי בן בניה, רבקה בת נחריה, אליהו בן סולטנה, רחל בת נירה, רבקה בת מרים, נפתלי בן שמעה, משה שמואל בן אסתר, גבריאל בן חנה. אהרן בן דבורה, שלמה בן מרים, שרה בת בלה, יעקב בן סולטנה, דוד בן מזל, יהודה בן בת-שבע, ציון בן רחל, דינה בת חנה, יהושע בן חנה, שמעון בן שמחה. רבקה חיה בת איז'ה, מרים חטיבאשווילי, חגיבה בת ניומה, משולם בן צבי, שלום בן סוליקה, ר' שמעון בן איז'ה, סעדה בת רחל, דוד בן אסתר, מרסדס בת תמר, מסעוד בן אונישה, ששון בן שרה, אביה יהושע בן רונית, חיים חי מנחם בן בלגש, יהודה בן שרה, דוד בן דורית, אוריה בן כוכב, יצחק בן רחנה, משה חי בן רינת, הרב חיים בן סעדה, שמואל נרברט בן אליס מומה, מרדכי בן סולטנה, ג'ריה בת עסילה, משה בן סעדה, יצחק חיים בן מרסדס, מסעוד בן חנה.